

СВЈЕТСКА БАНКА – МИСИЈА И ЗАДАЦИ

Dr Milena Raković*

Rezime: Svjetska banka je svjetska bankarska grupa koja u svom sastavu ima 5 institucija, koje su u vlasništvu 184 zemlje članice. Ona je jedan od najvećih svjetskih izvora finansiranja zemalja u razvoju i ima dominantan cilj da upotrebom svojih finansijskih resursa, osoblja i ogromnog iskustva pomogne siromašnim ljudima.

Svjetska banka posluje pod liderstvom i po uputstvima predsednika, menadžmenta, starijeg osoblja i potpredsjednika zaduženih za regione, sektore, mreže i funkcije. U sjedištu Svjetske banke u Vašingtonu ili u njenim kancelarijama radi oko 10 000 stručnjaka za razvoj iz gotovo svih zemalja svijeta iz 109 zemalja.

Osoblje Svjetske banke je multidisciplinarno i raznoliko i uključuje u sistem rada: ekonomiste, edukatore, specijaliste za životnu sredinu, finansijske analitičare, antropologe, inženjere i mnoge druge stručnjake.

Na sastanku održanom 2000. godine, Svjetska banka vrši ostvarenje Milenijumske deklaracije i njenih osam „milenijumskih razvojnih ciljeva“ (koje treba ostvariti do 2015. godine), koji su usmjereni na smanjenje siromaštva. Milenijumski razvojni ciljevi su:

1. okončanje ekstremnog siromaštva i gladi,
2. obezbjeđenje osnovnog obrazovanja svoj djeci,
3. promovisanje jednakih prava za žene,
4. smanjenje stope smrtnosti djece,
5. poboljšanje zdravlja trudnica i majki,
6. savladavanje SIDE, malarije i ostalih bolesti,
7. zaštita životne sredine i prirodnih resursa, i
8. razvoj internacionalnog partnerstva za razvoj.

* Редовни професор Правног факултета Универзитета у Бањој Луци

1. Značaj Svjetske banke

Svjetska banka je osnovana 1. jula 1944. na konferenciji 44 vlade u Bretton Woods-u, SAD, kao Međunarodna banka za rekonstrukciju i razvoj. U Svjetskoj banci osnovni organ odlučivanja je odbor guvernera, kojeg imenuje svaka zemlja i zamjenike za članove odbora. Nadležnosti odbora guvernera:

- razmatra godišnje izvještaje,
- razmatra završni račun,
- odlučuje o radu banke prema svojoj odgovornosti, i
- bira direktore Izvršnog odbora.

Sistem glasanja i odluka srazmjeran je veličini uloga zemalja članica. Statut međunarodne banke za obnovu i razvoj definiše da svaka zemlja raspolaže sa 250 glasova i ima jedan dodatni glas za otkupnu dionicu koja iznosi 100.000 dolara. Sjedinjene Američke Države imaju petinu glasova i tzv. manjinsko pravo veta. Deset najrazvijenijih zemalja u svijetu raspolaže sa ukupno 50% glasova.

Sredstva kojima raspolaže Svjetska banka potiču iz sljedećih izvora:¹

1. Prvi dio odnosi se na uplaćeni dio kvota zemalja članica, koji je u odnosu na početni period rada Banke smanjen i sada iznosi oko 3%, što u apsolutnoj ukupnoj vrijednosti iznosi 10,06 milijardi dolara.

2. Drugi, upravo i najvažniji izvor sredstava čini zaduživanje Banke na međunarodnom finansijskom tržištu. Naime, Banka se zadužuje kod vlada pojedinih zemalja, njihovih centralnih banaka i agencija, kao i kod poslovnih banaka ugovaranjem kredita i prodajom svojih hartija od vrijednosti. Tržište na kojem Banka prikuplja sredstva je diversifikovano, kako u regionalnom pogledu (obuhvata preko 100 zemalja), tako i u pogledu valutne strukture, što joj omogućuje da se zadužuje pod najpovoljnijim uslovima.

3. Treći izvor sredstava Banke su *portfolio* prodaje koje predstavljaju prenošenje dijela zajma u vrijeme zaključenja na druge kredite. Pošto se na taj način prodaje „učesće u zajmu“, Banka vrši rasterećenje svog zajmovnog fonda.

Statutom Svjetske banke i Vodičem za dobijanje radova definisani su sljedeći principi poslovanja Banke:

1. Sprovođenje projekta na efikasan i ekonomičan način.
2. Mogućnost učestvovanja ponuđača iz svih zemalja članica, a posebno zemalja u razvoju, u nabavci roba i usluga u okviru zajmova Banke.

¹ Prof. dr Mladen M. Bodiroža, *Međunarodne finansijske i trgovinske institucije*, Grafomark, Laktaši, 2007, str. 99-100.

3. Razvijanje lokalnih izvođača i proizvođača u zemljama koje primaju zajmove.

Principi poslovanja se najbolje mogu ostvariti putem licitacije, koja se ne preporučuje jedino u slučajevima ugovora manje vrijednosti, opremi koji proizvodi ograničen broj proizvođača i sl.

Pravo učešća u licitacijama imaju ponuđači iz svih zemalja članica Svjetske banke. Detaljne instrukcije, vezane za sadržaj i postupak ocjenjivanja ponuda u međunarodnim licitacijama, nalaze se u Pravilima za podnošenje ponuda.

Za uspješno izvršenje projekta naročito je značajan izbor isporučilaca opreme i izvođača radova, a posebno je važan izbor izvođača radova izvršen putem licitacije ili prikupljanjem ponuda. U dokumentima za licitaciju investitor utvrđuje određene zahtjeve, na koje ponuđač odgovara odgovarajućom ponudom. Svjetska banka je ranije akcenat stavljala samo na kompletnost licitacijske dokumentacije i proceduru izbora najpovoljnijeg ponuđača, zanemarujući kvalitet licitacijske dokumentacije. Međutim, s obzirom da je loš kvalitet licitacijske dokumentacije uzrokovao neadekvatne i nejasne ponude, često je za vrijeme izvršenja radova, dolazilo do sporova i nesuglasica između izvođača i investitora. Upravo iz ovih razloga, Svjetska banka je izdala posebna uputstva za nabavke po zajmovima Banke. IDA je izradila i uzorak licitacijske dokumentacije.

2. Zajmovi, projekti svjetske banke

Uslov za korišćenje zajma Svjetske banke je članstvo u Svjetskoj banci, odnosno članstvo u Međunarodnom monetarnom fondu. Svjetska banka svojim članicama daje zajmove pod povoljnijim uslovima od onih koje nude komercijalne banke. Funkcija Banke nije samo odobravanje zajma, već i praćenje projekta do završne faze, kao i pružanje nadzora i tehničke pomoći. Zemlje u razvoju su posebno zainteresovane za rad Svjetske banke. Ona daje pomoć za razvoj raznih programa, posebno za programe za smanjenje siromaštva. Zajmovi banke uglavnom nisu vezani, ali s obzirom da banka nema dovoljno kapitala za finansiranje brojnih projekata u zemljama u razvoju, zahtjevi za dobijanje zajma moraju proći arbitražu deset najrazvijenijih industrijskih zemalja. Politikom uslovljavanja, ove zemlje su posredstvom Banke, utvrđivale prioritet zemalja kod dobijanja finansijskih sredstava.

Svjetska banka je najveća institucija u oblasti dugoročnog finansiranja privrednog razvoja. Međunarodni monetarni fond pokriva oblast kratkoročnog finansiranja i međunarodnih plaćanja. Suprotno MMF Svjetska banka se bavi aspektima dugoročnog finansiranja, bavi se problemima dugoročne ravnoteže u privrednom razvoju. Zajmovi Svjetske banke su u funkciji produktivnosti odobravaju se za projekte koji povećavaju proizvodni potencijal zemalja članica. Banka u stvari vrši konzorcijalno kreditiranje. Zajmove usmjerava na projekte gdje su najveći izgledi za njihovo vraćanje, rukovodeći se principom boniteta. Finansiranje se ograničava na devizni dio investicionog projekta, kamata je jednaka za sve dužnike i zajmove bez obzira na rok otplate i odgovara troškovima pribavljanja dugoročnog kapitala na tržištu. Kamatna stopa je obično 1,25% iznad kamate po kojoj banka nabavlja sredstva za davanje zajmova.

Od 1947. godine do danas Svjetska banka je odobrila preko 300 milijardi dolara zajmova za oko 140 zemalja članica. Kina je već petu godinu zaredom najveći korisnik sredstava Banke, a iza nje su Indija i Rusija.

Prema namjeni zajmova, razlikuju se sljedeći tipovi kreditnih operacija Banke:²

1. zajmovi za specifične investicije, odnosno projekte,
2. zajmovi za pojedine sektor,
3. zajmovi za strukturno prilagođavanje privrede,
4. zajmovi za tehničku pomoć, i
5. zajmovi za obnovu.

Faze finansiranja projekata Svjetske banke su: identifikovanje, priprema, ocjena, pregovori usvajanje, izvršenje, nadzor i naknadna ocjena projekta.

Identifikovanje projekta podrazumijeva utvrđivanje objekta koji ima poseban značaj u razvoju privrede zemlje članice. Identifikovani programi se uključuju u programe saradnje konkretne zemlje članice i Banke i traju više godina. Programe mogu predlagati vlade zemalja članica, Banka ili sami zainteresovani zajmotražioc.

U fazi pripreme zajmotražilac i banka pronalaze najpovoljniji način za ostvarivanje ciljeva razvoja, kako u tehničkom, tako i u ekonomskom pogledu. Zavisno od vrste projekta ova faza može trajati od jedne do dvije godine.

² Dr Mladen M. Bodiroža: *Međunarodna ekonomija*, Ekonomski fakultet u Brčkom, Brčko, 2006, str. 66.

Ocjenu projekta vrše стручnjaci Banke, kojima pomažu konsultanti sa strane. Ocjenom se utvrđuje: tehnička pouzdanost projekta, uvažavanje odgovarajućih standarda, predviđena količina i lokacija objekta, projektovani obim proizvodnje, oprema, tehnologija, snabdjevenost sirovinama i energijom, uticaj na prirodnu sredinu i sl. Ekonomska ocjena podrazumijeva analizu troškova i doprinos projekta ostvarenju razvojnih ciljeva, kao što su: povećanje obima proizvodnje, povećanje zaposlenosti, unapređenje uslova stanovanja, ishrane, zdravstvene zaštite, unapređenje obrazovanja, smanjenje regionalnih i socijalnih nejednakosti. Ekonomska analiza projekta mora imati i kvalitativnu i kvantitativnu dimenziju.

Pregovori podrazumijevaju razgovore između Banke i vlade zemlje članice, radi utvrđivanja mjera za uspješno sprovođenje projekta. Nakon pregovora, izvještaj sa ocjenom projekta i preporukom o visini i uslovima zajma, upućuje se na usvajanje Odboru izvršnih direktora. Usvajanjem izvještaja, potpisuje se ugovor o zajmu, odnosno pristupa se izvršenju projekta.

Nadzor projekta uključuju povremeno izvještavanje zajmoprimca o radovima na projektu, nabavkama roba i usluga, troškovima, finansijskim efektima i sl. Stručnjaci Banke posjećuju zemlju kojoj je zajam odobren da se uvjere u pravilno provođenje projekta i opravdano trošenje sredstava iz zajma. Po završetku projekta, Banka konačan izvještaj dostavlja vladi zemlje korisnika zajma, Odboru izvršnih direktora i izvršnom direktoru koji predstavlja tu zemlju članicu u Banci. Banka može po potrebi vršiti i naknadnu procjenu projekta.

Svjetska banka je svjetska bankarska grupa koja u svom sastavu ima 5 institucija:

1. IBRD-međunarodna banka za rekonstrukciju i razvoj.
2. IDA-međunarodna asocijacija za razvoj.
3. IFC-međunarodna finansijska korporacija.
4. MIGA-multilateralna agencija za garantovanje investicija.
5. ICSID-međunarodni centar za rješavanje investicionih sporova.

Svjetska banka je opšteprihvaćeni naziv za Međunarodnu banku za rekonstrukciju i razvoj³ – IBRD i Međunarodnu asocijaciju za razvoj – IDA⁴. Obje institucije imaju različitu ali podržavajuću ulogu u misiji smanjenja globalnog siromaštva i poboljšanju životnog standarda. One zajedno obezbjeđuju niskokamatne zajmove, beskamratne kredite i subvencije za zemlje u razvoju, za potrebe obrazovanja, zdravlja, infrastrukture, komunikacija i za mnoge druge svrhe.

³ The International Bank for Reconstruction and Development.

⁴ The International Development Association.

Međunarodna banka za rekonstrukciju i razvoj⁵ – IBRD je osnovana 1945. godine i u svom sastavu ima 184 zemlje članice.

Ukupni dosadašnji zajmovi: 360 milijardi dolara (zajmovi u fiskalnoj 2005. godini: 13.6 milijardi dolara za 118 novih projekata u 37 zemalja).

IBRD je usmjerena na smanjenje siromaštva u zemljama sa srednjim dohotkom i siromašnijim zemljama kojima se isplati davati kredite. Ona pomaže njihov razvoj dajući zajmove, garancije i nefinansijske, analitičke i savjetodavne usluge.

IBRD ne uvećava svoj profit do krajnjih granica već zarađuje neto dohodak svake godine. Vlastitim svojim prihodima ona finansira nekoliko razvojnih aktivnosti. Time obezbjeđuje finansijsku moć koja joj omogućava da plasira niskokamatne zajmove na tržištu novca i dobre uslove otplate za svoje klijente.

Zemlje koje se zadužuju kod IBRD-a imaju duži period otplate duga, nego kada bi pozajmljivale od komercijalnih banaka (15 do 20 godina sa 3 do 5 godina grejs periodom).

Vlade ovih zemalja pozajmljuju novac za specifične programe, fokusirane na smanjenje siromaštva i na ekonomski razvoj. IBRD vlasništvo zemalja članica, moć odlučivanja u njenom radu je u tijesnoj vezi sa finansijskim doprinosima, koji se baziraju na relativnoj ekonomskoj snazi svake od zemalja članica.

IBRD je fokusirana na zemlje sa srednjim prosečnim prihodom po glavi stanovnika i kreditno sposobne siromašne zemlje.

Međunarodna asocijacija za razvoj⁶ – IDA je osnovana 1960. godine i u svom sastavu ima 165 zemalja članica. Ukupni dosadašnji zajmovi su 135 milijardi dolara (zajmovi u fiskalnoj 2005. godini iznosili su 8,7 milijardi dolara za 160 nova projekata u 66 zemalja).

Ona je šalter Svjetske banke za koncesijske zajmove. Obezbeđuje dugoročne kredite bez kamata za najsiromašnije zemlje u razvoju

Prilozi koje dobija IDA omogućavaju Svjetskoj banci da odobri 6-7 milijardi dolara beskamatnih kredita godišnje za 78 najsiromašnijih zemalja svijeta, u kojima žive 2,5 milijarde ljudi. Pomoć je od vitalnog značaja zato što siromašne zemlje imaju malo mogućnosti za pozajmice pod tržišnim uslovima. Svjetska banka im omogućava zajmove i kredite, koji se vraćaju bez kamate, sa rokom otplate od 35 do 40 godina i sa grejs periodom od 10 godina.

⁵ The international Bank for reconstruction and development

⁶ Ibidem

Већина ових земаља има просјечан доходак по глави становника нешто мањи од 500 долара годишње. IDA помаже основне концепте економске и социјалне политике: подржава реформе и инвестиције намijenjene повећању продуктивности и запошљавању, образовање и здравствenu заштиту становништва, санитарну заштиту.

Svjetsku bankarsku grupu, pored IBRD i IDA čine još tri organizacije, koje su takođe u vlasništvu zemalja članica.

Međunarodna finansijska korporacija⁷ IFC je osnovana 1956. godine i svom sastavu ima 178 zemalja članica. Ona promovise investiranje privatnog sektora dajući podršku područjima i zemljama visokog rizika.

Ukupna vrednost akcija:⁸ 21,6 milijardi dolara (uključujući 6,5 milijardi dolara u redovnim zajmovima). Ukupna ulaganja u fiskalnoj 2005. godini: 5.4 milijardi dolara za 236 projekta u 67 zemalja.

Cilj ove korporacije je da unaprijedi ekonomski razvoj kroz privatni sektor. Sarađujući sa poslovnim partnerima, investira u profitabilna privatna preduzeća u zemljama u razvoju, obezbjeđuje dugoročne zajmove i garancije i pruža savjetodavne usluge svojim klijentima.

IFC investira u projekte u regionima i područjima u kojima privatni investitori nisu angažovani u velikom broju i pronalazi nove načine da stvori mogućnosti na tržištima za koja se smatra da su suviše rizična za komercijalna ulaganja bez učešća ove korporacije.

MIGA - Multilateralna agencija za garantovanje investicija⁹ je osnovana 1988. godine i u svom sastavu ima 165 zemalja članica.

Ona obezbjeđuje garancije od političkog rizika svima koji investiraju svoj novac u zemlje u razvoju. Ukupne dosadašnje¹⁰ garancije su 10,34 milijardi dolara a izdate garancije u fiskalnoj 2005. godini iznose 1,2 milijardi dolara.

MIGA помаже u investiranju stranih investicija u zemljama u razvoju. Ona daje garancije stranim investitorima za gubitke izazvane nekomercijalnim rizicima: eksproprijacija, nekonvertibilnost valute i restrikcije transfera novca, rat i građanski nemiri. Pruža tehničku pomoć ovim zemljama pri širenju informacija o mogućnostima ulaganja i nudi posredovanje u investicionim sporovima.

⁷ The international finance corporation

⁸ Ibidem

⁹ The multilateral investment guarantee agency

¹⁰ Ibidem

MIGA kao član Svjetske bankarske grupe vrši podsticanje direktnih stranih ulaganja u ekonomije u razvoju radi poboljšanja ljudskih života i smanjenja siromaštva.

Osnovni MIGA principi su:¹¹

1. fokusiranje na klijente – služenje investitorima, zajmodavcima i vladama zemalja domaćina podržavajući privatno preduzetništvo i promovišući strana ulaganja;

2. angažovanje u partnerstvu – djelovanje sa drugim institucijama za osiguranje, vladinim agencijama i međunarodnim organizacijama da bi se obezbjedila komplementarnost usluga i pristupa;

3. promovisanje razvojnog uticaja – težnja da se poboljša život ljudi u ekonomijama u razvoju, u skladu sa ciljevima zemalja domaćina i preduzetničkim, društvenim i ekološkim principima;

4. obezbjeđivanje finansijske stabilnosti – balansiranje razvojnih i finansijskih ciljeva kroz obazrivo jemstvo i stabilno poslovanje u rizičnim situacijama.

Projekti koje podržava MIGA imaju višestruku korist: otvaraju se nova radna mjesta, stiču se prihodi od poreza i vrši se transfer znanja i tehnologije.

Međunarodni centar za rješavanje investicionih sporova¹² – ICSID je osnovan 1966. godine i u svom sastavu ima 142 zemlje članice.

ICSID pomaže strane investicije obezbjeđujući međunarodna sredstva za izmirenje i arbitražu u investicionim sporovima.

Svaka od ovih institucija ima jasnu ulogu u misiji borbe protiv siromaštva i poboljšanja životnog standarda za stanovništvo zemalja u razvoju.

Mnogi međunarodni dogovori u vezi sa investiranjem sklopljeni su zahvaljujući ICSID-ovim arbitražnim sredstvima. Bavi se i istraživanjima i izradom zakona o arbitraži i stranim investicijama.

Međunarodna banka za rekonstrukciju i razvoj (IBRD), poznatija kao Svjetska banka, osnovana 1944. godine. Prioritetni njen zadatak je bio da pomogne da se Evropa oporavi od razaranja u Drugom svjetskom ratu. Kada je Evropa ponovo izgrađena, banka je usmjerila svoju pažnju na zemlje u razvoju.

Pedesetih godina prošlog vijeka postalo je jasno da najsiromašnije zemlje ne mogu da obezbijede posuđivanje kapitala potrebnog za razvoj pod uslovima koje nude komercijalne banka. SAD je preuzeo inicijativu da se

¹¹ Ibidem

¹² The international centre for settlement of investment disputes.

помогне развоју неразвијених земаља. Група земаља чланица Банке одлучила је да оснује институцију која би могла да даје zajmove изразито сиромашним земаљама у развоју под врло повољним условима. Назвали су је IDA. Њени оснивачи видјели су је као средство да имућни слојеви свијета помогну сиромашнима. Амерички председник Двајт Д. Ајзенхауер је предложио а остале земље су прихватиле да IDA буде дио Свјетске банке.

Споразум о формирању IDA-е ступио је на снагу 1960. године. Први ID-ини кредити одобрени су 1961. године за: Хондурас, Индију, Судан и Чиле. Она даје zajmove земаљама у којима је доходак по глави становника мањи од 875 долара и које немају довољну финансијску моћ да посуђују од IBRD.

Сада је 81 земља подобна да посуђује новач од IDA-е. У овим земаљама живи око 2,5 милијарди људи, што чини половину укупне популације земаља у развоју. Процijenjeno је да 1,1 милијарда становника ових земаља преживљава са приходом мањим од 1 долара дневно.

Формирајући IFC (Међународну финансијску корпорацију) и MIGA (Multilateralnu агенцију за гарантовање инвестиција), Свјетска банка је покушала да смањи сиромаштво и привуче zajmovni капитал у изразито неразвијене земље.

IFC ради са приватним сектором у земаљама у развоју. Она узима мањи удио у некој приватној компанији да би привукла приватне инвеститоре. Гаранције које пружа MIGA осигуравају инвеститоре и развоју, нудећи покриће од некомерцијалних ризика попут ратова и грађанских немира.

